

Ks. Jan P r y s z m o n t. *Historia teologii moralnej*. Warszawa 1987 ss. 396. Akademia Teologii Katolickiej.

Polskie piśmiennictwo teologicznomoralne z zakresu dziejów teologii moralnej zostało ubogacone publikacją naukową *Historia teologii moralnej*. Opracowanie właściwego trzonu tej publikacji oraz części dotyczącej teologii moralnej prawosławia rosyjskiego jest dziełem wieloletniego pracownika naukowego ATK w Warszawie, ks. prof. J. Pryszmonta, autora licznych publikacji naukowych, ogłaszanych na łamach czasopism krajowych i zagranicznych oraz w postaci monografii. Opracowanie zaś pozostałych części książki wyszło spod pióra teologów moralistów z innych ośrodków naukowych. Z racji swego układu merytorycznego omawiana praca jest publikacją dosyć specyficzną. Nie jest bowiem ani podręcznikiem, ani monografią, ani zbiorem studiów, albowiem w swej strukturze wewnętrznej jest bardzo niejednolita. Składa się z dwóch bardzo zróżnicowanych części.

Część pierwsza, autorstwa ks. J. Pryszmonta, może być uznana za typowe opracowanie całości dziejów katolickiej teologii moralnej (s. 18-199). Część druga, zatytułowana *Z dziejów innych chrześcijańskich nauk moralnych*, zawiera opracowanie historii etyki protestanckiej (s. 200-249), jej autorem jest ks. A. Marcol z Opola, dzieje i specyfikę prawosławnej myśli moralnej opracował ks. J. Pryszmont (s. 250-314), zaś historia katolickiej teologii moralnej w Polsce wyszła spod pióra Jana Wichrowicza OP z Krakowa (s. 315-396). W ten sposób pomyślana kompozycja publikacji, chociaż pozwoliła autorom na uniknięcie wielu problemów natury metodycznej, jednakże zaważyła zarazem na jej wewnętrznym rozbiciu, nie mówiąc o utrudnieniu w cytowaniu opracowań zawartych w części drugiej.

Treść części pierwszej, poświęconej dziejom teologii moralnej powszechnej, stanowią prace jej Autora, publikowane uprzednio na łamach "Studia Theologica Varsaviensia", z tym że zostały one nieznacznie uzupełnione i zmodyfikowane. Dzieje teologii moralnej powszechnej Autor przedstawia na podstawie przyjętej przez siebie periodyzacji, która jednakże nie jest

jednolita wewnętrznie (wyróżnia się okres: "wyodrębnienie się teologii moralnej i jej dzieje do XVIII w."). W piśmiennictwie światowym przyjmuje się raczej periodyzację opartą na zjawiskach występujących w samej teologii moralnej. Została ona zaproponowana i odpowiednio uzasadniona m.in. przez znanego badacza dziejów teologii moralnej L. Vereecke'a. W przyjętych ramach czasowych Autor przedstawił występujące problemy w oparciu raczej o prezentację poszczególnych teologów niż na kanwie występujących kierunków czy prądów. Zastosowana metoda prezentacji pozwala łatwo zorientować się w dorobku poszczególnych teologów, trudniej natomiast uchwycić bardziej istotne powiązania zachodzące pomiędzy nimi, które układały się przecież w jakieś prądy. Nawiązując do klasycznej zasady: was und warum etwas gewesen ist? Autor ograniczył się z reguły do podania odpowiedzi na pierwszy z członów tej zasady. Zwłaszcza, że omawianych reprezentantów katolickiej myśli moralnej przedstawił bez powiązania ze współwystępującymi systemami etycznymi, prądami kulturowymi czy też poglądami społeczno-politycznymi. Uwagi te dotyczą zwłaszcza niektórych partii opracowania zawartego w pierwszej części omawianego dzieła. Może najlepiej przedstawia się sytuacja pod tym względem w części poświęconej dziejom teologii moralnej w okresie Oświecenia. Zaznaczyć ponadto warto, iż Autor uwzględnia w swych dociekaniach jedynie nurt teologii moralnej systematycznej. Słusznie chyba pomija, zwłaszcza w czasach nowożytnych, nurt ascetyczno-mistyczny. Sprawa ta jednakże w okresie patrystycznym i średniowieczu nie jest tak oczywista. Szkoda także, że Autor nie poszerzył zasięgu terytorialnego swych ustaleń i nie objął także krajów pozaeuropejskich, takich chociażby jak kraje Ameryki Północnej czy Południowej.

Autor części dotyczącej historii etyki (teologicznej czy moralnej) protestanckiej, ks. A. Marcol, był w trudniejszej sytuacji niż jego poprzednik. Musiał bowiem właściwie przecierać jako pierwszy szlaki dla prawie nie opracowanych problemów, przynajmniej w piśmiennictwie polskim. Wykorzystał przy tym liczne opracowania autorów protestanckich, którzy niejako od wewnątrz znają najlepiej dzieje własnej tradycji teologicznomoralnej. Autor ukazał fundamentalne założenia etyki protestanckiej, zarysował jej zróżnicowanie międzykonfesyjne, jej dzieje w kolejnych etapach rozwoju, aż do czasów najnowszych. Ujęcie to uwypukla raczej prądy i postawy poznawcze, nie pomijając oczywiście także mnóstwa danych szczegółowych bio- i bibliograficznych.

Problematykę moralną w ujęciu prawosławia zaprezentował ks. J. Pryszynt. Wypowiedź jego jest dwuczłonowa: część pierwsza "polega w zasadzie na zaznajomieniu z dziejami rosyjskiej myśli moralnej" (s. 251). Tego rodzaju ograniczenie zakresu wypowiedzi Autor uważa za usprawiedliwione z racji ograniczonych możliwości realizacyjnych. Specyfiką bowiem myśli moralnej prawosławia jest jej odmiennność, daleko sięgająca w historię i głę-

boko dotycząca profilu prawosławia i jego teologii w poszczególnych krajach. Racją taką jest ponadto to, iż prawosławna teologia rosyjska stała się reprezentatywną dla Kościoła i wywiera zauważalny wpływ na inne Kościoły tegoż wyznania. Zastosowana periodyzacja uwzględnia procesy zachodzące w samej myśli moralnej prawosławia. Dlatego Autor wyróżnia okres ścisłego powiązania z teologią bizantyjską, wczesny okres rosyjskiej myśli moralnej jako wyodrębnionej dyscypliny i jej uzależnienie od myśli protestanckiej. Zakreślone ramy chronologiczne i określone kierunki zostały ukonkretnione poprzez prezentację przedstawicieli moralnej myśli teologicznej oraz ich dzieł.

W drugiej części swego opracowania dotyczącego myśli moralnej prawosławia Autor przedstawił w systetycznym ujęciu specyfikę tejże myśli. Podkreślił jej cechy ogólne, założenia antropologiczne oraz historiozbowcze podstawy.

Trzeci z autorów, Jan Wichrowicz OP, w końcowej części dzieła zamieścił opracowanie historii katolickiej teologii moralnej w Polsce. Ukazał jej początki, złoty okres występujący w XVI i pierwszej połowie XVII w., jej osłabienie w drugiej połowie tegoż wieku, zastój w czasach rozbiorów i odrodzenie w okresie międzywojennym. Jest to opracowanie skrzętnie odnotowujące dotychczasowe osiągnięcia polskiego piśmiennictwa w tym zakresie. Dobre uporządkowanie problematyki, właściwe ukazanie poszczególnych teologów i ich osiągnięć oraz występujących kierunków sprawiają, iż uznać je należy za bardzo wartościowy przyczynek naukowy. Szkoda jednakże, że opracowanie to traktuje polską teologię moralną w oderwaniu od dziejów tejże dyscypliny w wymiarach powszechnych.

Do braków całości omawianej publikacji należy zaliczyć niezamieszczenie indeksów osobowego i rzeczowego lub przynajmniej osobowego. W tego rodzaju opracowaniach jest to rzecz absolutnie nieodzowna. Brakuje także odpowiedniej bibliografii przedmiotowej. Przytaczana bibliografia załącznikowa i nieliczne pozycje omówione w trakcie wywodów nie pozwalają wyrobić sobie odpowiedniej orientacji w piśmiennictwie światowym i krajowym.

Szkoda także, iż tylko zestawiono poszczególne części opracowania (*iuxta positio*), a nie dokonano ich zintegrowania (*compositio*). W pewnym sensie utrwała to przekonanie, iż dzieje teologicznej refleksji moralnej w wyróżnionych kręgach toczyły się niezależnie od siebie, bez wzajemnego oddziaływania. Nieliczne uwagi w tym zakresie nie naświetlają spraw w wystarczającym stopniu. Lojalnie trzeba jednakże zaznaczyć, iż na tego rodzaju syntetyczne opracowania przyjdzie jeszcze długo poczekać, choć warto to sygnalizować w formie postulatu pod adresem przyszłych badaczy przeszłości teologii moralnej.

Pod adresem autorów omawianego opracowania należy wyrazić wyrazy wdzięczności za to, iż podjęli się trudu przygotowania tej publikacji, bar-

dzo wartościowej mimo wykazanych i nie wykazanych, często drobniejszych niedociągnięć. Publikacja ta bowiem stanowi pierwszy w naszym kraju prawie podręcznik historii tak ważkiej dyscypliny teologicznej, jaką jest katolicka teologia moralna.

Ks. Franciszek Greniuk